

Jancsák Csaba: Fejezetek a Grál-legenda történetéből

A Grál-legendát legtöbbször *Richard Wagner* Parsifal című zenedrámájából ismerik. A történet számos feldolgozást megélt keretét a kelta hagyományokból táplálkozó Arthur-mondakör adja. Az ötödik században élt (?), Arthur vagy Arthus brit vezér a korai walesi költészet és a walesi szerzetesek által latin nyelven írt Britannia-történetek kedvelt szereplője.

A történet

Az 1155-ben meghalt *Geoffroy de Monmouth* mesés elemekkel teli históriájában kezdett a legenda népszerűsítésébe. Arthurról szóló írását egy *Wace* nevű (1100-71) szász költő normandiai francia nyelvű költeményében [melyet II. Henrik feleségének, Aquitániai Eleonórának (1122-1204) az udvari művészetek pártfogójának ajánlott] alkotta tovább.

A téma oly hatást gyakorolt a kor irodalmi életére, hogy a megszokott gesztaénekek kiszorultak az udvarból. Érdekes a történet újdonsága: a hősök cselekedeteit lélektani igazolásokkal egészítették ki (legtöbbször a befogadó szűk arisztokrata körök igényeinek megfelelően).

A Grál történetek első – teljes egészében fennmaradt – feldolgozása egy ó-francia költő, Chrétien de Troyes alkotása, a *Perceval* vagy *Conte del Graal* című 1170 és 90 között írt verses regény. Troyes három másik műve is az Arthur-mondakörhöz tartozó történetet dolgoz fel (*Érec és Énide*, *Yvain* vagy az *Oroszlános Lovag*, *Lancelot* vagy a *Szekeres Lovag*). A *Conte del Graal* bár töredékesen maradt, mindközött a legjobban megformált. Főhőse, *Perceval*, jámbor és tanulatlan ifjú, aki özvegy édesanyjával él a sűrű erdőben. Egy napon lovagokkal találkozva elhatározza, hogy elmegy Arthur király udvarába. A király vára előtt egy tiszteletlen lovagot győz le és elveszi annak páncélját. Felvértezve a fegyverekkel, és egy bájos lány biztató szavaival indul neki az útnak, mely a Grál várához vezet. Útközben egy halász szállítja át a lóval átkelhetetlen folyón és a túlparton irányt is mutat neki. *Perceval* először nem veszi észre az előtte magasodó várat, majd belép a kapun és bevezetetik egy lovagterembe, ahol ékkövekkel díszített öltözetben látja viszont az iménti halászt. Hirtelen egy ifjú lép be az ajtón és unokahugától ajándékot hoz *Perceval*-nak: egy kardot. Később furcsa menet szakítja meg a két lovag beszélgetését (egy ifjú vérző hegyű lándzsát, mögötte egy másik tíz ágú gyertyatartót, majd egy leány aranyból készült, csodás fényt árasztó grált, kelyhet hordoznak), de *Perceval* – emlékezve lovagi mesterének tanítására – nem kérdezősködik. Vacsora közben, a fogások után szintén körbehordozzák a tárgyakat, mire hősrünk úgy dönt, hogy másnap felvilágosítást kér. Reggelre a vár teljesen üres – *Perceval* tudatlanul lép ki a kapun. Nem messze a palotától, egy erdőben, szerelmesét gyászoló lánnyal találkozik, ő meséli el a lovagnak, hogy múlt éjjeli vendéglátója nem volt más, mint a Halász Király, akit dárdától elszenvedett sebesülése nem enged lóra szállni, ezért horgászik naphosszat. A leánytól tudja meg azt is, ha érdeklődött volna, a király mind egészségét, mind birodalmát visszanyeri. *Perceval* ezután sötét lovaggal vív meg. Bár legyőzi ellenfelét, és fogolyként Arthur udvarába küldi, csodálatos ajándék-kardja eltörik. Később Arthur és a kerekasztal lovagai *Carlion*-ban ünneplik a hős győzelmét, mikor egy csúf lány – számárháton érkezve – immár, másodikként súlyos szavakat intéz *Perceval*-hoz:

„Ha kérdeztél volna,
A gazdag király
Kigyógyult volna sebéből,
És földjét békében uralná.”

Ezután következik Perceval öt évi bolyongása, mialatt a grál és a lándzsa titkát keresve nem gondol semmi másra, még Istenre sem. Nagypénteken találkozik egy remetével, akinek meggyónja bűneit. Ő a harmadik, aki felrója Percevalnak, nem kérdezt a csodás tárgyakról, de ugyanakkor részletes felvilágosítást ad a grálról: a benne lévő ostya a Halász Király atyjának nélkülözhetetlen gyógyszere. Ekkor derül ki az is, hogy a remete, a Halász Király, és Perceval édesanyja testvérek. A regény azonban megszakad. Az író itt egy másik szálon, Gauvain kalandjaival folytatja. Perceval a regény folyamán többet nem bukkan fel.

Kétértelműség?

Chrétien de Troyes Percevalja számos olyan kérdést vet fel, melynek értelmezése időről időre lázba tudja hozni a tudomány embereit. A legérdekesebb a grál és a lándzsa körülhordozásának jelene. Keresztény (bizánci vagy római), illetve kelta pogány szertartás szem- és fültanúja-e a hős? Kultikus pogány tárgyakat, vagy szent ereklyéket hordoznak körbe? Hasonlóan kulcskérdés: miért nem tette fel kérdéseit Perceval, és miért bűn ez? Mi lehet az összefüggés a kérdések feltevése, és a király, valamint a birodalom megerősödése között (varázslat történt, vagy Perceval a beavatást mulasztotta el)? A Halász Király alakja szintén viták középpontja, ugyanis a sebesülés ténye nem indokolja a halásztevékenységet, illetve nevet. Vajon alakja a keresztény hal-szimbolikával, vagy egy kelta (esetleg halász-) istennel hozható kapcsolatba? A kutatásban nagy hangsúlyt kap a remete szerepének értelmezése. Bár csak egy azok közül, akik Percevalt "bűnére" figyelmeztetik, családi helyzete (a Halász Király és Perceval anyjának testvére) kiemeli a sorból. A mű befejezetlensége szintén számos kérdést vet fel: megismételhető-e Perceval útja, eljut-e a hős másodszor is a grál várába? Ezzel ellentétben áll a vár álomszerű volta: megjelenése, majd eltűnése. Az árnyvilág "életre" keltése lehetetlenség. Ezt érezzük mi is. És a későbbi feldolgozások írói is, akik egyértelmű befejezést szerettek volna adni a lezáratlan műnek.

A keresztelő

A legendát Troyes után sokan továbbfejlesztették (a költemény négyféle befejezést és kétféle prologust kapott). Ekkor vált a szó keresztényi értelmében legendává, elsősorban Robert de Boronnak és művének (az 1200 táján írt Joseph d'Armathie-nek) köszönhetően. Boron a Grál előtörténetét alkotta verses regénnyé. A keresztény apokrif és pseudo-történeti munkákat felhasználó legenda főszereplője Arimáthiai József, Jézus Krisztus testének eltemetettője, aki egy edényben (a Grálban) gyűjtötte össze Krisztus véré, sógorával Bronnal (vagy Herbonnal, aki később a Gazdag Halász nevet kapja), és annak tizenkettedik (!) fiával, a szűz Alainnal a brit szigetekre megy téríteni. A Grál e műben, mint *ereklye* (mert azonos azzal az edénnyel, melyet Krisztus az utolsó vacsorán kezében tartott, melyben később véré felfogták), és mint *liturgikus edény* (a szentáldozás Jézus általi bevezetésének kelyhe) van jelen. A regénybeli, Arimáthiai József által felállított Grál-oltár, tizenkettő plusz egy üldőhellyel az Utolsó Vacsora asztalának hasonmása. A Grál, Boronnál válik a Szentlélekből áradó kegyelem szimbólumává. Bár nem következetesen felépített (az ereklye története, illetve a keresztény kultusz allegóriái váltják rendszer nélkül egymást), a mű számos XIII. századi ó-francia Grál-regény alapjául szolgált (bennük a Grál már keresztény vallási szimbólummá vált és a megváltással kapcsolatos ereklyével azonos). A cisztercita kegyelemtanok szellemét

sugárzó *Queste de Saint Graal* - című prózai regényciklus 1215 és 1230 között keletkezett. A Grál itt a Szentlélek kegyelmének szimbóluma, noha ennél sokkal komplexebb tárgyként (mint ereklye, mint eucharisztikus edény, és táplálékot magából elővarázsolva) funkcionál. A kehely titkaiba a szűz Galaad nyer beavatást, Arthur lovagjai közül egyedül, majd a mű végén, angyalok kíséretében, a Grállal, illetve a már szintén ereklyévé (Longinusz lándzsájává) vált fegyverrel az égbe száll.

Az *Estoire del Saint Graal* című regényben már Armáthiai József fia „az Isten által felszentelt püspök” a Grál őrzője. Az első szentáldozáskor, a kenyér és bor átlényegül, testté válik, amit Josephes (a fiú) magához vesz. A Grál átértelmezéséhez igen komolyan hozzájárult a lateráni zsinaton (1215) dogmává tett átlényegülés tana. A kehely – Grál (illetve a lándzsa – Longinusz lándzsája) azonosítás létrejöttére nagy hatással voltak a kereszteshadjáratok. (1098-ban Antiochiában felfedezték a szent lándzsát.) Mint láttuk, mindegyik történetben, ha rejtve is, de maradtak nem keresztény motívumok, melyek a legendák eredetére engednek következtetni.

Eredet-elméletek

A XIX. század végén két tudós (bizonyos *Jean Marx* és *R. S. Loomis*) kimutatták a Grál-történet hőseinek analógiáit ír és walesi irodalmi művekben, s ezzel bizonyítottak tudták be a problémát: a legenda legkorábbi változata egy kelta mítosz volt, melybe a mágiából vett elemeket épített az orális szájhagyomány. Az idők folyamán az ősi történet jelentését veszítette (csak narratív váz maradt). Ilyen szöveget használt fel Chrétieu (az író jelentésevesztett történettel való találkozásának bizonyítékaként azt a homály látták, hogy az alkotó nem írt Grál eredetéről). Chrétieu a legendát egyrészt racionalizálta, másrészt elindította a kereszténnyé válás útján. Arra a kérdésre, hogy miképpen ismerkedtek meg a breton feldolgozók a kelta hagyományokkal, kétféle álláspont alakult ki. Az elszigetelő elmélet szerint Nagy-Britannia területén (Wales, Cornwall), a kontinentális elmélet szerint Bretagneban (Armorika) történt a találkozás.

A legenda eredetének elméletei közül igen érdekes az az *allegorikus keresztény interpretáció*, melyet A. Klenke dolgozott ki, s melyben a remete Keresztelő Szent János, a Halász Király apja pedig Illés próféta allegóriája, valamint az úgynevezett *judeo-keresztény interpretáció*, mely szerint Perceval azonos Szent Pállal, s így a legenda annak kereszténnyé válását beszéli el.

Igen szélsőséges feltevés az, melyet O. Rahn fogalmazott meg, és közölt Kereszteshadjárat a Grál ellen (*"Kreuzzug gegen den Graal"*, 1933) című művében. Szerinte a katarok ősei a keltibér druidák, kik a priszciillánus eretnekek hatására tértek keresztény hitre, és már ismerték a legendát.

Mint látjuk, ez utóbbi feltevések inkább érdekességek, semhogy közelebb vinnének a megoldáshoz, hasonlóan ahhoz a hipotézishez, mely a legenda forrását Apuleius *Metamorphoses*-ének XI. kötetében, Izisz misztériumába való beavatás leírásában lelte meg...

Ajánló irodalom:

1. H. Adolf: *Visio Pacis: Holy City and Grail*
Pennsylvania University Press, 1960.
2. M. A. Klenke: *Liturgy and Allegory in Chrétien's Perceval*
University of North Carolina, 1953.
3. Sir Thomas Malory: *Arthur királynak és vitézeinek, a Kerek Asztal lovagjainak históriája* (Helikon, 1970.)